

مبانی قرآنی ممنوعیت استفاده از سلاح اتمی

فاطمه عزتی شهیر^۱

چکیده

مبارزه با دشمنان اسلام و دفاع مشروع از جان و مال از دیدگاه عقل و شرع پسندیده است اما در این بین، حدود و شرایطی وجود دارد که رعایت آن لازم است. بر این اساس، قرآن کریم مبانی را بیان کرده است که طبق آن استفاده از سلاح های کشتار جمعی از جمله سلاح اتمی ممنوع است. سلاح های کشتار جمعی آن دسته از سلاح هایی هستند که برای نابودی دسته جمعی انسان ها یا تباه کردن سرزمین ها به طور وسیع استفاده می شود که سلاح های اتمی که بر اساس آزادسازی انرژی وسیع صورت می گیرد از مصادیق آن شمرده می شود. آنچه در این نوشتار مورد نظر است این است که مبانی قرآنی ممنوعیت استفاده از سلاح اتمی تشریح شده و با استفاده از روایات و تفاسیر به تشریح آن پرداخته شود. هدف از این نوشتار این است که بر اساس مبانی قرآنی، ممنوعیت استفاده از سلاح های اتمی تبیین گردد تا روشن شود اسلام دیدگاه مثبتی به تولید و استفاده از این سلاح ها ندارد. با توجه به اینکه موضوع استفاده از سلاح اتمی در عصر حاضر در عرصه بین الملل مطرح است و مقام معظم رهبری به عنوان رهبر جهان اسلام استفاده از این سلاح را ممنوع دانسته اند، پرداختن به این موضوع مهم است. روش این نوشتار تحلیلی توصیفی، و مبتنی بر اسناد کتابخانه ای است. نتیجه حاصل از این نوشتار این است که قرآن کریم رعایت عدالت در تمام عرصه ها، پرهیز از بغی و تجاوز به حدود دیگران، پرهیز از نسل کشی و قتل نفوس و حرمت فساد در زمین را به عنوان مبانی کلی بیان کرده است که بر اساس این مبانی، استفاده از سلاح اتمی ممنوع خواهد بود.

کلید واژه: سلاح اتمی، سلاح کشتار جمعی، قرآن کریم، مبانی، ممنوعیت.

۱. سطح دو، حوزه علمیه کوثر، شهرستان فردیس.

مقدمه

صلح و آرامش از اموری هستند که هر انسانی آن را تأیید می کند و مطابق با فطرت انسانی است، و در مقابل آن، جنگ و خونریزی از اموری محسوب می شوند که همه انسان ها با ادیان مختلفی که دارند آن را قبیح می دانند. در کنار این نکته، توجه به این امر لازم است که گاهی به مقتضای ضرورت انسان باید از خود در برابر متجاوزان دفاع کند، یا در صورت احتمال تجاوز، اقدام نظامی علیه دشمن خود کند؛ به همین جهت در دین اسلام فریضه جهاد تشریع شده است.

جهاد با دشمنان اسلام از راه های مختلفی ممکن است و بدون شک استفاده از آلات جنگی روز و سلاح های پیشرفته در عصر حاضر، از ملزومات جهاد در راه خداست؛ اما این بدان معنا نیست که اسلام استفاده از هر روش و هر ابزاری را در میدان جهاد تجویز کرده است؛ از این رو ضرورت دارد بر اساس مبانی قرآنی، نظر اسلام در مورد استفاده از ابزار آلات جنگی روز به خصوص سلاح های اتمی مورد تحقیق قرار گیرد.

اهمیت این موضوع از این جهت است که در عصر حاضر، تولید سلاح های اتمی در میان کشورهای پیشرفته دنیا مطرح شده است و با توجه به برخورداری برخی از کشورهای اسلامی از فناوری هسته ای، لازم است نظر اسلام در تولید و استفاده از این نوع سلاح ها دانسته شود.

اکنون سؤال این است که در مقام دفاع از اسلام، جان و ناموس، دین مبین اسلام و به خصوص قرآن کریم استفاده از سلاح های اتمی را جایز شمرده یا آن را ممنوع می داند؟ در این نوشتار با محوریت آیات قرآن کریم، مبانی قرآنی ممنوعیت استفاده از سلاح های اتمی مورد بررسی قرار می گیرد؟ سؤال اصلی این نوشتار این است که مبانی قرآنی ممنوعیت استفاده از سلاح های اتمی کدام است؟

فرضیه این نوشتار این است که بر اساس آیات قرآن کریم، دین اسلام در استفاده از سلاح در میدان جهاد محدودیت هایی را تعیین کرده که به موجب آن استفاده از سلاح اتمی ممنوع خواهد بود.

در موضوع مورد بحث تاکنون آثاری نوشته شده است که از جهاتی با نوشتار حاضر ارتباط دارد و نقاط تمایز نیز بین این آثار و نوشتار حاضر دیده می شود. آثاری که در این موضوع نوشته شده است بیشتر جنبه فقهی دارد و حکم شرعی مسئله را مورد بررسی قرار داده است. اکنون برخی از این آثار اشاره می شود:

۱. کتاب: **بررسی فقهی سلاح های کشتار جمعی**، محمد جواد فاضل؛ در این کتاب نویسنده تحقیق جامعی را بر اساس مبانی فقهی در مورد استفاده از سلاح های کشتار جمعی صورت داده که در آن از مبانی قرآنی نیز استفاده شده است اما محور این کتاب تبیین مبانی قرآنی نبوده است.

۲. مقاله: **تولید و استفاده از سلاح های کشتار جمعی**، محمد جواد فاضل؛ این مقاله نیز از همان نویسنده است و با همان رویکرد، مبانی فقهی حرمت استفاده از سلاح های کشتار جمعی از جمله سلاح اتمی را بیان کرده است اما محوریت آن مباحث قرآنی نبوده است.

۳. مقاله: **ممنوعیت استفاده از سلاح کشتار جمعی**، سجاد ایزدهی. در این مقاله نیز همچون مورد سابق بر اساس مبانی فقهی، در مورد حرمت استفاده از سلاح کشتار جمعی بحث شده است و نکات خوبی در آن ذکر شده، با این تفاوت که محور مباحث آن مبانی قرآنی نبوده است.

۴. مقاله: **سلاح کشتار جمعی از دیدگاه اسلام**، ابراهیم حسینی؛ نویسنده در این مقاله در مورد نظریه اسلام در استفاده از سلاح های کشتار جمعی از جمله سلاح اتمی بحث کرده که برخی از مباحث آن با نوشتار حاضر ارتباط دارد ولی محوریت آن مبانی قرآنی نبوده است.

نوشتارهای موجود عموماً مباحث فقهی مربوط به سلاح های کشتار جمعی را مورد بحث قرار داده اند و اثری که به خصوص در مورد مبانی قرآنی ممنوعیت استفاده از سلاح اتمی بحث کرده باشد یافت نشد؛ از این رو نوشتار حاضر می تواند خلأ موجود در این بحث را مرتفع سازد.

(۱) مفهوم شناسی

پیش از ورود به بحث اصلی این نوشتار، لازم است در مورد مفهوم سلاح اتمی که مفهوم اصلی این نوشتار است، از جهت لغت و اصطلاح توضیحی ارائه شود.

(۱-۱) سلاح

واژه سلاح در زبان عربی و فارسی استعمال می شود. به گفته کتب لغت عرب^۱، سلاح مفهوم عامی است که در مورد تمام آلات جنگی، خواه سرد و خواه گرم استفاده می شود^۲ و اختصاص به نوع خاصی از سلاح ندارد.^۳ جمع آن اسلحه^۴ است و گاهی به جای این واژه از مفهوم « ادوات حرب » استفاده می شود.^۵

در زبان فارسی نیز مفهوم سلاح به همین معنا آمده است.^۶

در اصطلاح معنای جدیدی برای سلاح ذکر نشده است و مراد از آن همان چیزی است که در کتب لغت ذکر شده است.

(۲-۱) سلاح اتمی

مفهوم سلاح اتمی از دو بخش تشکیل شده است؛ سلاح و اتم؛ در مورد مفهوم سلاح توضیح داده شد. بخش دوم، مفهوم اتم است. اتم در زبان فارسی به معنای ذره آمده است.^۷ اتم کوچکترین جزء از یک عنصر است که دارای صفات آن عنصر است.

۱. شرتونی، اقرب الموارد، ج ۲ ص ۶۹۵.

۲. معلوف لويس، المنجد فی اللغة، ص ۳۴۳.

۳. مصطفی ابراهیم، المعجم الوسیط، ج ۱ ص ۴۴۱.

۴. صینی، المکنز العربی المعاصر، ص ۵۷.

۵. نفیسی، فرهنگ نفیسی، ج ۳ ص ۱۹۱۹.

۶. دهخدا، فرهنگ متوسط دهخدا، ج ۱ ص ۸۸.

در اصطلاح مراد از سلاح اتمی سلاحی است که به دلیل آزاد کردن انرژی زیاد، قدرت تخریبی زیادی دارد و به همین خاطر از سلاح های کشتار جمعی محسوب می شود. در فرهنگ عرب به این نوع از سلاح ها «الاسلحة الذرية» گفته می شود.^۱

با نگاهی اجمالی به تاریخ جوامع بشری در می یابیم که پیدایش سلاح و گسترش آن، نتیجه ای جز افزایش و توسعه روابط خصومت آمیز میان دولت ها نداشته است. جنگ نمونه بارز رابطه خصومت آمیز میان دولت ها است که در آن، طرفین مخاصمه برای رسیدن به مقاصد خود به انواع سلاح ها متوسل می شوند. ماهیت سلاح هایی که به هنگام جنگ مورد استفاده قرار می گیرد متغیر است. در جنگ های کلاسیک از سلاح های معمولی و ابتدایی برای غلبه بر دشمن استفاده می شد، اما همزمان با پیشرفت علم در عرصه های مختلف و ظهور علوم نوین، سلاح سازی نیز پیشرفت نموده و موجب تغییر ماهیت جنگ گردید. قدرت تخریب نابودی و ویرانگری سلاح امروزی قابل وصف نیست بطوری که بکارگیری این نوع سلاح ها حتی می تواند کره زمین را از بین ببرد.^۲

استفاده از سلاح های غیرمتعارف جنگی همواره در میان فقها مباحث فقهی در کتاب جهاد مورد بحث بوده است و بر اساس مبانی قرآنی و روایی، فقها در طول تاریخ استفاده از سلاح های غیرمتعارف که موجب کشتار جمعی می شود را حرام دانسته اند.^۳ در عصر حاضر، مصداق بارز استفاده از این سلاح ها، بمب اتم یا سلاح های اتمی است که قدرت تخریب فراوانی دارد و در کمترین زمان ممکن می تواند هزاران انسان را کشته و نسل بشر را تا سالیان سال از بین ببرد.

۱. غفرانی، فرهنگ اصطلاحات روز، ص ۱۲۴.

۲. عسکری، سلاح هسته ای، ص ۱۰.

۳. فاضل لنکرانی، بررسی فقهی سلاح های کشتار جمعی، ص ۳۶.

« إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُم لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ » خداوند به عدل و احسان فرمان می‌دهد و همچنین به بخشش به نزدیکان؛ و از فحشا و منکر و ستم، نهی می‌کند؛ خداوند به شما اندرز می‌دهد، شاید متذکر شوید»^۱.

به گفته مفسرین، مراد از فحشا هرگونه عملی است که دارای قبح شدید باشد و مراد از بغی، به دست آوردن حقوق دیگران همراه با تجاوز و تعدی است.^۲ در آیه دیگری خدای متعال در مورد حرمت بغی فرموده است: « قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَ مَا بَطْنٌ وَ الْإِثْمَ وَ الْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ » بگو: «خداوند، تنها اعمال زشت را، حرام کرده است؛ چه آشکار باشد و چه پنهان؛ و همچنین گناه و ستم به ناحق را».^۳

مفسرین در توضیح آیه اول (آیه سوره نحل) و ارتباط آن با مفاسد اخلاقی اینگونه آورده‌اند:

« پیرامون تعبیرات سه گانه " فحشاء " " منکر " و " بغی " نیز مفسران سخن بسیار گفته‌اند، اما آنچه مناسبتر با معنی لغوی و قرینه مقابله این صفات با یکدیگر به نظر می‌رسد آنست که " فحشاء " اشاره به گناهان پنهانی " منکر " اشاره به گناهان آشکار، و بغی، هر گونه تجاوز از حق خویش و ظلم و خود برتربینی نسبت به دیگران است. بعضی از مفسران^۱ گفته‌اند: سرچشمه انحرافات اخلاقی، سه قوه است: قوه شهوانی و غضبی و نیروی وهمی شیطانی ... اما قوه وهمیه شیطانی، حس برتری طلبی و ریاست خواهی و انحصار جویی و " تجاوز به حقوق دیگران " را در انسان زنده می‌کند و او را به این اعمال وا می‌دارد. خداوند با تعبیرهای سه گانه فوق نسبت به طغیان این غرائز، هشدار داده و با یک بیان جامع که همه انحرافات اخلاقی را در بر می‌گیرد به راه حق، هدایت نموده است».^۴

۱. نحل: ۹۰.

۲. طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱۲ ص ۳۳۳.

۳. اعراف: ۳۳.

۴. مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۱۱ ص ۳۷۰.

در روایات زیادی از اهل بیت (علیهم السلام) مضمون آیات فوق تأیید شده است و تجاوز به حقوق دیگران، ظلم به ایشان، تعدی به جان و مال مردم، و بغی، مورد نکوهش قرار گرفته است. به عنوان نمونه:

پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله) می فرماید: «کیفر تعدی (سرکشی) زودتر از کیفر هر کردار زشت دیگری دامنگیر انسان می شود».^۱

امام علی (علیه السلام) نیز در این مورد این گونه فرموده است: «از تعدی بپرهیز که زود به خاک می افکند و متعدی را درس عبرت دیگران می کند».^۲

دقت در مضمون آیات و روایاتی که نقل شد نشان از این دارد که دین اسلام به هیچ عنوان حاضر به تجاوز به حقوق دیگران، اعم از حقوق جانی و مالی نیست و به عنوان یک اصل کلی، نسبت به تمام افراد سفارش به رعایت انصاف، احسان و عدالت کرده است؛ از این رو، هر گونه عملی که باعث شود حقوق دیگران بی جهت تضییع شود یا جان بی گناهی هلاک شود یا شهر و دیار عده ای تباه شود، از دید اسلام ممنوع است که یکی از مصادیق آن در عصر حاضر نسل کشی با استفاده از سلاح کشتار جمعی و سلاح اتمی است. سلاح های اتمی در عصر حاضر نه تنها مصداق تعدی و تجاوز به دیگران هستند، بلکه موجب ریشه کن کردن تمام دارایی ها و هستی انسان ها می شوند.

۱. مجلسی، بحار الأنوار، ج ۷۲ ص ۲۷۵.

۲. نوری، مستدرک الوسائل، ج ۱۲ ص ۸۷.

نتیجه‌گیری

محور اصلی این نوشتار پرداختن به موضوع ممنوعیت استفاده از سلاح های اتمی بود که بر اساس آن آیات قرآن کریم تحلیل و بررسی شد و نتایج مهمی از آن به دست آمد.

سلاح های اتمی در عصر حاضر مصداق ظلم و تعدی به جان، مال و نسل بشری محسوب می‌شوند آثار زیان باری را به دنبال داشته و تمام عقلا ممنوعیت آن را جهت حفظ نسل بشر تأیید می‌کند. دین اسلام نیز بر همین اساس استفاده از این سلاح ها را منع کرده است.

نتیجه حاصل از این نوشتار این است که قرآن کریم چند مبنای اساسی را بیان کرده که بر اساس آن می‌توان حرمت استفاده از سلاح اتمی را به دست آورد:

اول اینکه رعایت اصل عدالت در تمام شئون زندگی برای هر انسان مسلمانی واجب است. از این رو، خروج از عدالت و ظلم به دیگران به هر طریقی از دیدگاه قرآن کریم ممنوع است. بدون شک استفاده از سلاح کشتار جمعی نیز مصداق بی عدالتی است.

دوم اینکه فساد در زمین به شدت مورد نهی قرآن است که شامل فساد در جان و مال می‌شود که این امر نیز در عصر حاضر یکی از مصادیق آن کشتار دسته جمعی بشر است که با سلاح های اتمی محقق می‌شود.

سوم اینکه نسل کشی به شدت در قرآن کریم نهی شده و ریختن خون انسان ها حرمت دارد، از این جهت نیز استفاده از این سلاح ها ممنوع خواهد بود.

چهارم اینکه هرگونه تعدی و تجاوز به حقوق دیگران اعم از مال و جان از دیدگاه قرآن ممنوع است و هرگونه سلاح و ابزاری که ابزار تعدی باشد، استفاده از آن ممنوع خواهد بود.

فهرست منابع

* قرآن کریم، ترجمه مکارم شیرازی.

* نهج البلاغه، ترجمه مکارم شیرازی.

۱. دهخدا، علی اکبر، فرهنگ متوسط دهخدا، چاپ دوم، دانشکده ادبیات، تهران، ۱۳۹۰.

۲. طباطبائی، محمد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، ترجمه همدانی، قم: جامعه مدرسین، چاپ پنجم، ۱۳۷۴.

۳. قرائتی، محسن، تفسیر نور، تهران: درسهای از قرآن، چاپ اول، ۱۳۸۸.

۴. محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمة، قم: دارالحديث، چاپ یازدهم، ۱۳۸۹.

۵. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، چاپ سی و دوم، دارالکتب الاسلامیة، تهران، ۱۳۷۴.

۶. نفیسی، علی اکبر، فرهنگ نفیسی، تهران: خیام، چاپ اول، بی تا.

۷. آمدی، عبدالواحد، غررالحکم، تهران: دارالکتب، چاپ اول، ۱۴۱۰ق.

۸. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت: دار الفکر، چاپ سوم، ۱۴۱۴ق.

۹. ابراهیم، مصطفی، المعجم الوسیط، استامبول: دارالدعوة، چاپ اول، ۱۹۸۹م.

۱۰. حرّ عاملی، محمد بن حسن، تفصیل وسائل الشیعة، قم: آل البيت، چاپ سوم، ۱۴۱۶ق.

۱۱. شرتونی، سعید، اقرب الموارد، تهران: اسوه، چاپ اول، ۱۳۷۴.

۱۲. صینی، محمود اسماعیل، المکنز العربی المعاصر، بیروت: ناشرون، چاپ اول، ۱۴۱۴ق.

۱۳. طباطبائی، محمد حسین، **المیزان فی تفسیر القرآن**، بیروت: الاعلمی، چاپ دوم، ۱۳۹۰ق.

۱۴. طبرسی، فضل بن حسن، **مجمع البیان**، تهران: ناصر خسرو، چاپ سوم، ۱۳۷۲.

۱۵. غفرانی، محمد، **فرهنگ اصطلاحات روز**، بیروت: ناشرون، چاپ اول، ۱۳۷۴.

۱۶. فاضل لنکرانی، محمدجواد، **بررسی فقهی سلاح‌های کشتار جمعی**، قم: مرکز فقهی ائمه اطهار، چاپ اول، ۱۳۹۲.

۱۷. کلینی، محمد بن یعقوب، **الکافی**، تهران: دارالکتب الاسلامیه، چاپ چهارم، ۱۴۰۷ق.

۱۸. مجلسی، محمد باقر، **بحار الأنوار**، بیروت: داراحیاء التراث، چاپ سوم، ۱۴۰۳ق.

۱۹. معلوف، لويس، **المنجد فی اللغة**، قم: اسماعیلیان، چاپ سوم، ۱۳۶۵.

۲۰. نوری، حسین، **مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل**، قم: آل البيت، چاپ اول، ۱۴۰۸ق.

۲۱. مجموعه نرم افزارهای کامپیوتری علوم اسلامی نور.